

REISIJUHT KUI SEMIOOTILINE OBJEKT

KOKKUVÕTTED

Reisijuht kui semiootiline objekt: probleemipüstitus (19. saj Eestimaa reisijuhtide põhjal)

Ljubov Kisseljova

Artikkel käsitleb reisijuhi kui žanri määratlemise raskusi: reisijuht ei ole kaugeltki mitte iga väljaanne, mis abistab reisijat reisi korraldamisel, vaid ainult see teatmik, kus praktiline informatsioon on kombineeritud ajaloolis-kultuuriliste jm üldharivate andmetega. Järgmiseks lahatakse reisijuhi kui teksti semiootilist olemust. See ilmneb juba sõnas endas “reisijuht”, mis sisaldab juhatamise, mõjutamise ja orientiiri ideed. Eriti selgelt väljendub tähendus ladina keeles: *vademecum* (*vade* — tule, *mecum* — minuga). Vaadeldakse reisijuhi suunavat funktsiooni, kirjeldatava ruumi semiotiseerimise viise, mis realiseeritakse a) kirjeldatava materjali valiku, b) väärtushinnangute hierarhia loomise, v) autoripositsiooni tendentslikkust varjavate stilistiliste vahendite valiku kaudu.

Töö autor tõestab, et reisijuht on ideoloogiline tekst, milles “oma” ja “võõra” kõrvutamise ja vastandamine moodustab organiseeriva printsiibi. Ideoloogiline olemus satub vastuollu reisijuhtide diskursuses tavakohase erapooletuse ja objektiivsuse hoiakuga.

Teksti retoorika analüüs võimaldab rekonstrueerida nimetatud geograafilise territooriumi kuvandi, mis *võis* kujuneda *vademecum*’ite lugemisel. Konkreetse materjalina kasutatakse analüüsiks 19. saj Eestit käsitlevaid vene-, saksa- ja ingliskeelseid reisijuhte.

Märkmeid Eesti 19.–20. saj alguse reisijuhtide kohta

Sergei Issakov

Eestit tutvustavate reisijuhtide ilmumise tingis eelkõige 19. saj esimesel poolel Baltikumi ranniku kujunemine Vene impeeriumi moodsaks kuurortregiooniks. Juba 19. saj esimesel kolmandikul sai Tallinnast peterburglaste seas populaarne puhke- ja ravikeskus. Esimesed reisijuhid olidki pühendatud Tallinnale. 1833. a ilmub R. H. Reutlingeri prantsuskeelne reisijuht, mis on üles ehitatud klassikalise Baedekeri eeskujul. 1839. a ilmus R. H. Reutlingeri raamatu venekeelne variant, mille valmistas trükiks ette N. Rozanov.

Seejärel, 1840.–1850. aastatest alates, ilmuvad arvukad uute kuurortkeskuste — Haapsalu ja Kuressaare reisijuhid saksa ja vene keeles. Huvipakkuvad on V. Suharo raamatud Haapsalust, A. Kašini ja A. Blagoveštšenski raamatud Kuressaarest, mis sisaldavad mitmesuguseid andmeid mitte pelgalt kuurordielu, vaid ka piirkonna geograafiat, looduse, ajaloo, eestlaste igapäevaelu, olustiku, kommete ja folkloori kohta. Kuressaare ja Saaremaa hilisematest reisijuhtidest tuleb ära märkida doktor V. L. Meržejevski ja tema poja G. A. Meržejevski koostatud entsüklopeedilist teatmikku (1913). Trükis ilmuvad ka Pärnu reisijuhid.

19. saj viimasel kolmandikul kujuneb Eestis Narva rannikualal välja uus kuurortrajoon — Narva-Jõesuust Toilani. Alates 1890. aastatest ilmuvad Narva-Jõesuu reisijuhid.

Kuurortide piirkondadest kaugemad linnad jäävad reisijuhtide autorite huviorbiidist välja. Alles 1870. aastatel ilmuvad esimesed reisijuhid Tartu kohta. Neist parim — D. Zelenini sulest, nägi ilmavalgust alles 1904. a.

Alates 19. saj lõpust võib reisijuhtide žanris täheldada rikkaliku mitmekesisust. Lisaks üksikutele linnadele pühendatud *baedeker*'idele ilmuvad kubermangude, raudtee- ja laevaliinide reisijuhid ning materjalid üksikute turismiobjektide kohta jne. Andmed Eesti linnade ja looduse vaatamisväärsuste kohta trükitakse teatmikes, mis on koostatud Vene impeeriumi erinevate regioonide kohta. Eristada võib universaalseid suuri ja lühikesi, väikesemahulisi *baedeker*'e. Eksisteerivad massilugejale suunatud reisijuhid ja kesk-

misest intelligentsemale lugejale orienteeritud *baedeker*'id. Eesti reisijuhid demonstreerivad selle žanri enda kogu rikkust ja mitmekesisust.

Eesti Baedekeri reisijuhtides

Tatjana Stepaništševa

Artiklis analüüsitakse Eesti- ning Liivimaa kirjeldusi kahes Karl Baedekeri kirjastuses ilmunud saksakeelses reisijuhis. Kuna nimetatud alad kuulusid Vene impeeriumi koosseisu, lülitati nende esitus Venemaad kirjeldavatesse reisijuhtidesse — “Russland: Handbuch für Reisende”. Artiklis vaadeldakse 1888. ja 1897. a ilmunud raamatuid, mis asuvad praegu Tartu Ülikooli raamatukogus.

Reisijuhi kui kirjandusliku rakendusžanri tundmaõppimine on alles alanud, seetõttu käsitleme artiklis vaid üht probleemi aspekti: missugust tervikpilti Eestist kujundab reisijuhi autor saksakeelse lugeja teadvuses ning milliseid retoorilisi vahendeid ta selleks kasutab.

Kuigi Baedekeri kirjastus alustas oma tööd Venemaal 1830. aastatel, ilmus Venemaad kirjeldav reisijuht alles 1883. a. Sellise hilinemise põhjust on selgitatud kirjastaja eessõnas: tema sõnade järgi muutus Venemaa tsiviliseeritud turistide jaoks vastuvõetavaks alles hiljuti (pärast raudteede võrgu ehitamist). Ühel ajal raamatuga Venemaast ilmuvad ka “baedekerid”, mis kujutavad kaugeid ning eksootilisi maid ning seega satub ka Venemaa eksootilisse konteksti (maa kirjeldus reisijuhis vastab täielikult sellisele hoiakule).

Eestimaa ja Liivimaa on “baedekeris” esitatud erineval viisil. Nende alade kuulumine impeeriumi koosseisu on peaaegu et maha vaikitud. Reisijuhi ajaloolistes fragmentides on suhteid Venemaaga valgustatud selliselt, et luua lugeja silmis mulje idapoolse naabri negatiivsest rollist maa ajaloos. Vastukaaluks sellele tendentsile kirjeldatakse soodsat balti sakslaste mõju Baltimaade arengule. “Baedekeride” autorite arvates on Eestimaa ja Liivimaa sakslaste jaoks “kaotatud maa” ning pakub huvi eeskätt oma (Saksamaaga tihedalt seotud) mineviku poole pealt, mitte tänu oma tänapäevale (vaatamisväärsusi, mis võiksid reisijale huvi pakkuda, on raamatus nimetatud üsna vähe).

“Eesti on Euroopa kõige odavam ja huvitavam maa”

Annelore Engel

Artiklis vaadeldakse 1980.–2000. aastate saksakeelseid reisijuhte Eesti kohta. Raamatuturul on Baltimaid tutvustavatel saksa reisijuhtidel eriline roll. 1980. aastate lõpus ja 1990. aastate alguses tekitas nende koostajaile ilmselgeid raskusi fakt, et polnud piisavalt usaldusväärseid allikaid ega võimekaid autoreid (rääkimata kohalike keelte valdamisest), kirjeldamaks äkki poliitilise sõltumatus taastanud ja endale lääne tähelepanu tõmmanud maade geograafiat, ajalugu, ühiskonda, poliitikat, majandust, kultuuri. Kuid kõigile reisijuhtide autoritele oli oluline tõestada, et Eesti, nagu ka teised Baltimaad, kuulub Euroopa kultuurirahvaste perre.

Harvadel juhtudel on Balti riigid reisijuhtides esitatud eraldi — tavaliselt kirjeldatakse Lätit, Leedut ja Eestit ühes reisijuhis. See on seotud turismifirmade strateegiaga, kes 1990. aastate alguses lähtusid rändajate-individualistide ja “esmaavastajate” huvidest ja alles seejärel massituristi, kellele oleks olnud vara selgitada Balti riikide erinevusi, soovidest.

Kõik reisijuhid väidavad, et Eesti on kuulus oma puutumatu looduse poolest, seda eriti rahvusparkides, et tema rannad on valged ja saari täidab vaikus, ja nende ajalugu on müütiderikas. Saksa reisijuhtide autorite järgi kannavad Eesti linnad, kirikud ja lossid keskaja ajaloo jälgi, aga eesti rahvas on külalishahke ja lahendab oma probleemid laulu abiga.

Eesti representeerimine Läti 19.–21. saj reisijuhtides

Janina Kursite-Pakule

Läti ja Eesti on naabermaad. Nende ajalugu kulges sajandite vältel paralleelselt (Liivi ordu, kuulumine tsaari-Venemaa ja Nõukogude Liidu koosseisu), üsna keerulised on olnud majanduslikud, looduslikud tingimused, kultuurilised püüdlused, konfessionaalne kuulusus. Reaside seisukohast on see nii pluss kui ka miinus. Pluss seetõttu, et äratuntav võõras võetakse kiiremini omaks ja leiab mõistmist. Miinus seetõttu, et turistid soovivad enamasti näha võõral

maal midagi erilist, mida ei ole võimalik näha kodumaal. Lausmaa elanikke tõmbab mägedesse ja vastupidi, lääne elanikke — Idamaadesse jne.

Saksamaale, Inglismaale ja Prantsusmaale pühendatud reisijuhete on Lätis ilmunud palju rohkem kui naabermaade Eesti ja Leedu kohta. Läti on liikunud sissekäidud rada — pannes tähele põhiliselt endast kaugemal asuvaid maid. See ei tähenda aga, et lätlased reisisid ainult kaugel maal, naabreid, antud juhul Eestit, ignoreerides. Eesti, aga ka Leedu osas lootsid lätlased “suulistele reisijuhtidele”, s.o juba Eestit külastanud tuttavate kogemusele ja teadmistele ning nende soovitudele pöörata tähelepanu ühtede või teiste objektidele. Kuid seejuures ei saa märkimata jätta tendentsi, et turisti jaoks on sagedasti väärtuslikum see, mis asub kaugemal, kuhu on raskem pääseda, mis suuremal määral erineb omast.

Eestit tutvustavates reisijuhtides on suurimat tähelepanu pälvinud Tallinna ja Tartu ajaloo- ja kultuurimälestised. 19. saj allikates tutvustatakse kõige rohkem Rävalla/Tallinna ja Dorpati/Tartu turismiobjekte, aga ka Narvat. Võrreldes saja ja viiekümne aasta taguste reisijuhtidega on tänapäeva reisijuhtides aktsent asjade maailmalt nihkunud loodusele (Eesti joad, jääkaskaadid, järved, saarte maastik jne).

Üheks kõiki Eestit tutvustavaid kirjalikke, suulisi ja Internetis leiduvaid reisijuhte ühendavaks peajooneks on võrdlemine oma maaga. Eesti vaatamisväärsuste külastamine ja kirjeldamine on enamasti püüdlus oma kodu täiustada enda naabriga võrdlemise ja parima ülevõtmise kaudu.

Soomlased Eestisse reisimisest: väikekodanlase ja reisijuhi vaated

Jekaterina Protassova

Reiside interkultuuriline aspekt on ilmne: reisijad tutvuvad inimesetega, kes elavad teistes oludes, kliimas, teistsuguse sotsiaalse koodeksi järgi. Soomlaste jaoks on sõit Eestisse katse vaadata endale kõrvalt, selgitada endale sarnasusi ja erisusi vennasrahvaga, kes räägib soomlase emakeelega sarnast keelt ja kellega on suures osas

ühine eepos ja olustik. Turist õpib tahtmatult keelt ja kultuuri ja püüab mõista oma muljeid ja saavutusi. Tänapäeval saadakse turismi kaudu mitte ainult hulgalist interkultuurset informatsiooni, vaid jätkatakse ka oma identiteedi kujundamist.

Artiklis analüüsitakse soomlaste arvamusi reisidest Eestisse ja eestlaste soovitusi soomlastele Eestis reisimiseks. Järeldused tehakse eesti autorite koostatud reisijuhtide ja ka internetifoorumites ilmunud artiklite ja diskussioonide põhjal.

Autor jõuab järeldusele, et Eesti on soomlaste jaoks seotud erinevate nostalgiliste tunnetega, näiteks sooviga piiluda kaotatud nõukogude minevikku. Rõhutatakse, et kõige huvitavamad soome autorite koostatud reisijuhid on need, mis loovad koostaja enda, riigi ja linnade erilise imidži, ning positsioneerivad reisijuhi samalaadsete väljaannete reas (viimane on iseloomulik eelkõige seeria-ilmuvatele autoriväljaannetele). Reisijuhid loovad stereotüüpe ja võitlevad nendega samaaegselt, tehes olulise panuse reisija interkultuurse teadvuse arengusse.

1940.–1970. aastate Eestimaad kirjeldavad reisijuhid vene ja eesti keeles: kompositsioon ning materjali valiku põhimõtted

Lea Pild

Artiklis analüüsitakse Eestis 1940.–1970. aastatel ilmunud maad kirjeldavaid reisijuhte, mis käsitlevad marsruute kogu vabariigi territooriumil.

Enamik meid huvitavatest raamatutest kirjastati 1960.–1970. (kahel eelneval aastakümnel publitseeriti reisijuhte tunduvalt vähem).

Meie eesmärgiks on, esiteks, selgitada välja reisijuhtide peamised struktuursed ning ideelised jooned mainitud ajaperioodil ning, teiseks, tuua välja, mille poolest erinevad ainult eesti keeles ilmunud reisijuhtide kompositsioonilised ning semantilised iseärasused samalaadsetest kahes keeles ilmunud brošüüridest.

Uurimistöö tulemusena jõudsim järeldusele, et nimetatud ajavahemikul võib täheldada kolme liiki reisijuhtide ilmumist: a) paralleelselt vene ja eesti keeles ilmunud raamatud, kus on esitatud

nõukogudemeelne Eesti ajalookontseptsioon; b) vene ja eesti keeles publitseeritud väljaanded, mis oma struktuurilt on lähedased *baedekeridele* — reisijuhtide liigile, mis alates 19. saj oli levinud kogu Euroopas ning mille stiili ja ideelist hoiakut võiks iseloomustada kui “objektiivset” või “neutraalset”; c) ainult eesti keeles ilmunud raamatud, mis olid eeskätt mõeldud eesti lugejaskonnale ning kus nõukogudemeelne Eesti ajalookäsitlus nihkus tagaplaanile. Need, samuti matkajaile mõeldud tekstid, kujunesid iselaadseks vastuseisuks ametlikule ideoloogilisele hoiakule ning koos tolleaegsete koduloouurimustega ärgitasid lugejat mõttetööle, mis oli suunatud paljude eesti kultuuritegelaste saatusele mitte ainult kodumaal, vaid ka paguluses. Ainult eesti lugejale kirjutatud reisijuhid sisaldasid varjatud üleskutset õppida tundma Eesti ajalugu, lähedes eelsovetlikust ajaloo- ning koduloouurimise traditsioonist.

Kadunud linna reisijuht

Dennis Kilfoy, Jelena Pogosjan

1985. a andis tuntud väliseesti kirjanik Einar Sanden kirjastuses “Boreas” välja reisijuhi pealkirjaga “Guide to Tallinn: 1935 + 1985”. Selles oli täies mahus ära trükitud 1935. a Eestis ilmunud ingliskeelne Tallinna reisijuht, millele olid lisatud ees- ja järelsõna. 1935. a reisijuht oli üles ehitatud ettekujutusele, et Eesti on unikaalne riik. Tekstis iseloomustatakse teda ootamatute “idamaiste” ja eksootiliste tunnustega (Eestit vastandatakse Hiinaga, Iisraeliga, Liibüaga). 1935. a reisijuhi autorite arvates on Tallinn võõramaalasele ilma “interpreteerimata” mõistetamatu ja vajab seetõttu selgitamist.

Sanden ei valinud 1935. a reisijuhti juhuslikult: tema jaoks on see reisijuht minevikku, mida ei saa enam tagasi. Sellest annab kinnitust ka tema romaan “KGB kutsub Evet” (“KGB Calls Eve”), kus 1935. a reisijuht mängib tähtsat kontseptuaalset rolli: seda mitte ainult ei märgita ära, vaid muudetakse dokumendiks, mis räägib Eesti õitsengu lühikesest perioodist, mis on kaugesse minevikku jäänud.

Oma 1985. a reisijuhis trükkis Sanden ära lõike raamatutest ja ajalehtedest, mis rääkisid välismaalaste külastuskäikudest Eestisse 1983.–1984. aastatel. Sanden ei vali lihtsalt materjali. Järgides algse reisijuhi põhiideed Eesti mõistatuslikkusest, kasutab ta lõike artiklitest selleks, et lisaks oma vaatenurgale näidata, kuidas ettevalmistuseta vaatleja sageli eksib, ja et igas materjalis võib leida tähendusi, mida naiivsed autorid ei osanud ette kujutada.

Asetades reisijuhi uude ajalookonteksti, muudab Sanden reisijuhi kui erilise väljaande staatust. Üldise arusaama kohaselt peaks reisijuht jutustama sellest, mida ja kus antud maal näha saab. Sanden loob reisijuhi, mis paradoksaalsel moel räägib turistile sellest, mida Tallinnas enam näha ei saa, mida enam ei eksisteeri.

Narva venekeelse reisijuhi kaanoni formeerumine revolutsiooniaelsel Venemaal

Jelena Nõmm

19. saj reisimeeste ja lugejate puudulikke teadmisi Narvast pidid likvideerima linna kohta kirjutatud raamatud, mis hakkasid ilmuma alates 1870. aastatest. Neis võis lugeja leida jutustuse linna ajaloost ja Narva vaatamisväärsustest. Kultuuriloolise osa olemasolu võimaldab 19. saj teise poole väljaandeid Narva kohta lähendada reisijuhile. Esimesed venekeelsed klassikalised reisijuhid Narva kohta ilmuvad alles 20. saj alguses, kuid linnast jutustava loo kaanoni kujunemine toimub just 19. saj teise poole väljaannetes.

Revolutsiooniaelsel Venemaal väljakujunenud Narva venekeelse reisijuhi kaanon teenis lugeja teadvuses linna teatud kuvandite kompleksi kinnistamise eesmärki. Ühest küljest kirjeldatakse Narvat vene linnana tema kuuluvuse tõttu Vene impeeriumi linnade hulka. Selle põhjal vastandavad autorid vana Narvat teistele Lääne-Euroopa linnadele. Vastupidiselt iidsetele Lääne-Euroopa linnadele tunnetatakse Narvat kui oma, “lähedast” muinsust.

Vene Narva kujund toetub käsitletavates väljaannetes eelkõige vene riigi kujunemise ajaloolisele kontseptsioonile, tema piiride “loomuliku” laienemisega Balti mereni. Autorite jaoks on vene

Narva eelkõige Peetri-aja linn. Narva reisijuhi “Peetri tekst” kinnistab selle arusaama vene kultuuris.

Teisalt soodustab jutustus linna rollist Lääne-Euroopa riikide ajaloos reisijuhis Narva kui Euroopa linna kujundi kinnistumist. Narva muukultuursusest — tema euroopalikust osisest andsid tunnistust linna arhitektuurilised iseärasused, tema saksa- ja rootsipärane ilme. Narva oli vene autori jaoks saksa linn mitte ainult välimuse, vaid ka õhustiku poolest.

Nende linna kultuuriliste atribuutsioonide kõikumiste pinnal revolutsioonieelsetes reisijuhtides sünnib polükultuurse Narva kontseptsioon. Sellest andis tunnistust ka käest kätte käinud ja erinevate rahvaste kultuuride mõju talletanud linna ajalugu. Selle mõju jälgi nägid Narvat käsitlevate raamatute ja reisijuhtide autorid linna ajaloomälestistes. Linna polükultuurilisus väljendus Narva elanikkonna koosseisus, kuhu kuulusid eestlased, venelased, sakslased, soomlased, juudid, mustlased jt rahvustest inimesed. Sama kirju oli Narva elanikkonna koosseis usutunnistuse järgi. Linna polükultuurilist kuvandit toetas ka viide tema vahendajarollile lääne ja ida kultuurilise suhtlemise ajaloos.

Vene reisikirjad ja -juhid Soome kohta: romantilisest idüllist poliitilise vastasseisuni

Marina Vituhnovskaja-Kauppara

Pärast Soome liitmist Venemaaga 1809. a formeerus vene kirjanduses (eriti K. Batjuškovi, J. Baratõnski ja V. Odojevski loomingu) romantiline kuvand Soomest kui karmist ja eksootilisest maast. Kuni 19. saj keskpaigani ei olnud veel Soome reisijuhte ja infot selle maa kohta võis ammutada ainult reisikirjadest. Kuid pärast Saima kanali ehitust 1856. a hakkas siin arenema turism ja juba 1862. a ilmus esimene Soome reisijuht. Selles reisijuhis ilmub Soome meie ette kui patriarhaalne, korrastatud maa, kus elavad töökad ja ausad inimesed. See tekst koondas endas kõik Aleksandr II valitsemisajal liberaalses ajakirjanduses ilmunud positiivsed iseloomustused Soome kui impeeriumisisese “Euroopa” kohta:

hoolitsetud maa, kultuurne ja kirjaoskaja rahvas, kiire majanduskasv.

1870. a sai valmis Venemaad ja Soomet ühendav raudteeliin ja see mängis olulist rolli turismi arengus: vähem kui 15 aastaga kasvas Venemaalt Soomet väisavate inimeste arv pea kaks korda. Sellest ajast kuni revolutsioonini aastal 1917 ilmus Soome kohta reisi juhte juba 20 ringis. Soomlaste poolt kirjutatud 20. saj alguse reisi juhid kiitsid Suurvürstiriigi moderniseerimise hiilgavaid tulemusi. Nendes reisi juhtides rõhutati pidevalt Soome sõltumatust, mis oli vastavuses populaarse “uniooni teooriaga” (liidulised suhted Venemaaga).

20. saj alguses teravnes konflikt Soome ja Vene võimude vahel ja see leidis oma kajastuse ka vene reisi juhtides ja tingis nende politiseerituse. Osa reisi juhte muutus turistide abivahendist poliitiliseks relvaks, neis kajastusid konfliktsete poliitiliste grupeeringute (liberaalid ja konservaatid) seisukohad. Reisi juhid, mida andis välja rahvuslik-konservatiivne laager, kriipsutasid alla Venemaa otsustavat rolli soomlaste edus. Neile vastandusid liberaalsed reisi juhid, mis rõhutasid vajadust säilitada Soome autonoomia kui tema õitsengu alustala. Sel moel hakkas Duumas ja ajaleheveergudel toimuv diskussioon kasutama ära sellise “mitteparteilise” žanri nagu reisi juhi võimalusi, mis andis tunnistust poliitilise pingest kasvust riigis.

Vene 19.–20. saj reisi juhid Vilniuse kohta: kompositsiooni ja objektide valiku põhimõtted

Pavel Lavrinets

Artiklis uuritakse venekeelsete Vilniuse reisi juhtide struktuuri ja materjalivaliku kriteeriume. Analüüsimaterjali moodustasid üheksa reisi juhti, mille hulgas olid ajavahemikul 1858–1915 ilmunud A. Vinogradovi ja F. Dobrjanski raamatute kordustrukid ning «Вильна в кармане», ning teised nendega päritolu ja sisu poolest seotud tekstid. Nagu näitab analüüs, sõltub kirjeldatud objektide valik ja kompositsioon oletatavast auditooriumist, kelleks arvatak-

se olevat ajaloo huvilised, ning ka eesmärgist tutvustada linna minevikku. Esituse vormiks on valitud jalutuskäik linnas.

Linna ajalugu tutvustavad jutustused baseeruvad reeglina arengusüzeel, mida harvadel juhtudel komplitseerib kahjutunne seoses muutustega halvenemise suunas ja väärtuslike mälestiste kaotusega. Linna ajaloo ülemiseks kronoloogiliseks piiriks on selle tänapäev, mida hinnatakse kõige soodsamaks ja edasist õitsengut tõotavaks. Kõnealustes reisikirjades kirjeldatud tähtsamate objektide hulka kuuluvad erinevate konfessioonide, enamasti kristlike, pühakojad, surnuaiad, aga ka hooned, mis paistavad silma nii oma mõõtmetelt kui ka seotuselt poliitilise ajaloo väljapaistvate isikute ja sündmustega.

Selline objektide valiku põhimõte eristab 19. saj – 20. saj alguse reisijuhte analoogsetest tänapäeva väljaannetest, kus suuremat tähelepanu pälvivad ajaloo- ja kultuurimälestised.

“Munk oli meie saatjaks...”:

18. saj lõpu – 19. saj alguse Kiievi reisija pilgu läbi

Inna Bulkina

Käesolevas artiklis vaadeldakse 18. saj – 19. saj alguse Kiievi reisimeeste märkmeid ja Kiievi “reisijuhte” (Kiievi linna ja selle vaatamisväärsuste kirjeldused). Töös eristatakse kaht tüüpi tekste: ilmalike ja “sakraalsete” reiside kirjeldused, palverännakud pühadesse paikadesse. Jutt on eri liiki reisijuhtidest: ilmalikest (pragmaatilisest) ja nn “palveränduri reisijuhtidest”. See on tingitud Kiievi ajaloo eripärast, palverännaku- ja “Kiievi pühamate” kummardamise traditsioonist ning Kiievi reaalsest olukorrast eelnimetatud ajajärgul. Sakraalse palverännaku elemente eristatakse ka ilmalike rändajate tekstides ning täheldatakse erisusi “Kiievi pühama” ilmalike kirjelduste ja õigeusklike hierarhide teoste stilistikas ja temaatikas.

Erilist tähelepanu pälvib Katariina II reis Tauriasse, tema kolm kuud väldanud viibimine Kiievis ja 1786. a spetsiaalselt välja antud reisijuht «Путешествие ея Императорского Величества в Полуденный край России». Ühe varasema Ukraina reisijuhi üheks alli-

kaks ja praktiliselt tema “matriitsiks” said A. S. Miloradoviči topograafiakomisjoni materjalid, mis loodi 1779. a 5. mai ukaasiga, üldise piiristamise ja “kubermangude ning asehalduste topograafilise kirjeldamise” eesmärgil. Artiklis on ära toodud “topograafilise küsimustik”, omalaadne plaan, mille järgi koostati Vene impeeriumi asehalduste ja kubermangude kirjeldused. See plaan võeti aluseks ka varaste Kiievi kirjelduste (M. Berlinski, N. Zakrevski) ja esimeste Kiievi reisi juhtide koostamisel.

Artiklis jälgitakse Kiievi-teenkonna teksti põhimotiive: nekropol, varemete pühadus, mineviku ja tänapäeva kontrast (oleviku äärmine tähtsusetus), poola ja vene mõjude segunemine, seejuures — vene kroonulikkus ja poolalikkuse suur juurdumus. Lõpuks leiavad käsitlemist peamised turismi-*topos*’ed, millest esimene ja kõige tähtsam on *Lavra*.

Lääne- ja Ida-Berliini representeerimine saksakeelsetes reisi juhtides enne Saksamaa taasühinemist

Svetlana Sirotinina

Artikkel käsitleb ajavahemikul 1945–1989 ilmunud universaalset tüüpi saksakeelseid reisi juhte Berliini kohta. Autor võrdleb linna “esitlemisel” kasutatavaid representatsioonistrateegiaid Berliini ida- ja läänetsoonis, erinevusi reisi juhi “autori” ja “adressaadi” iseloomus, vaatamisväärsuste kirjeldustes, stilistikas, retoorilistes võtetes jne.

Autor peatub saksa reisi juhtide ajalool ja kultuuritraditsioonil, võttes arvesse rändurite — “argielu kultuuri” ja turismitehnoloogiate uurijate — kogemust. Selle töö uudsus peitub analüüsi “retoorilises” aspektis: autor märgib isegi ära muutused turismiväljajannete tavasõnavaras. Nii asendatakse sõjajärgsetes idatsooni reisi juhtides traditsiooniline “Stadtführer” (ekskursioonijuht) ametinimetusega “Stadtbilderklärer” (arvatavasti vältimaks assotsiatsioone sõnaga “füurer”).

Artiklis on ära toodud sotsiaalpoliitilise diskursuse elemendid Berliini reisi juhtide tekstides, võrreldakse ida ja lääne giidide retoorilisi võtteid. Eraldi analüüsi objektiks on kultuurilised stereo-

tüübid (“tõelise berliinlase” iseloom, ettekujutus “omast” ja “võõrast” jne).

Lisaks reisijuhtidele kasutab autor oma uurimistöös ekskursioonijuhtidega tehtud suuliste intervjuude tekste ja arhiveeritud ekskursiooniaruandeid.

**Kuurordid reisijuhtides:
lokaalse representatsiooni taktika uurimisest**

Ljudmilla Kuznetsova

Artiklis vaadeldakse 1920.–1950. aastate nõukogude reisijuhte Krimmi, Abhaasia ja Gruusia kohta ning ka sõjajärgsel perioodil ilmunud Balti liiduvabariikide reisijuhte. Autor püüab näidata, kuidas kasutati kuurordi kujundit ja kuurordipiirkonda kohaliku võimu representeerimiseks.

Artiklis demonstreeritakse kuurortite kuvandit nii või teisiti mõjutavate kesk- ja regionaalvõimu strateegiate erisusi ja nende strateegiate muutumist nii ajaloo vältel, kui ka sõltuvalt piirkonna kultuurilistest iseärasustest, olgu see Krimm, Kaukaasia või Baltikum. Autor valis teadlikult nende piirkondade reisijuhid, arvates, et võrdlus Krimmiga — traditsioonilise vene puhkekohaga — võimaldab avada Baltikumi ja Kaukaasia kuurortite representatsiooni probleemset iseloomu.

Analüüsimaterjaliks on ideoloogilised stambid ja reisijuhtide koostajate kasutatud kultuurilise ja ajaloolise informatsiooni valikupõhimõtted. Autor tuvastab kuurordikujundi ilmselge “deideologiseerimise” sõjajärgsel perioodil, retoorilise paatose kärpimise ja senisest suurema tähelepanu sotsiaalsele osisele.

Lisaks reisijuhtidele kasutatakse artiklis kohaliku ja üleliidulise ajakirjanduse materjale (ajalehed, ajakirjad «Советский Союз», «Огонек» jne), kusjuures märgitakse ära “regionaalsete” reisijuhide tekstide ilmne sõltuvus pealinna väljaannete retoorikast.